

UNELE DATE DESPRE TIPURILE DE LOCUIŢE DIN EPOCA BRONZULUI DE PE TERITORIUL ROMÂNIEI

EUGEN COMŞA

Cercetările arheologice intense, desfăşurate pe tot întinsul ţării noastre, din ultimele trei decenii, au contribuit şi la cunoaşterea, tot mai amănunţită, a evoluţiei culturilor din epoca bronzului¹.

Ţinem să subliniem, încă de la început, că informaţiile de care dispunem despre locuinţe sînt mai numeroase şi mai clare pentru unele culturi, mult mai puţine pentru altele.

Perioada timpurie a epocii bronzului din Moldova este, pînă în prezent, puţin cunoscută. După părerea unor cercetători, epoca bronzului, pe meleagurile acestei provincii, a început cu cultura *Folteşti II*². În aşezarea purtătorilor ei, de la Bogdăneşti (jud. Bacău) s-au dezvelit şi studiat locuinţe de tipul bordeielor (cu o singură încăpere), cu gropi de formă patrulateră, avînd colţurile rotunjite, cu dimensiunile de: 5×3 m şi de $4 \times 3,5$ m. Demn de subliniat este faptul că ele erau podite cu pietre plate sau numai cu lut bătătorit. Vetrele se aflau în centrul încăperii sau lingă latura de vest, fiind făcute pe un strat de pietre sau pe un „pat” de cioburi. Unele vetre aveau şi gardină aleltuită din pietre³. În alte staţiuni de acelaşi tip (la Folteşti, Dolheştii Mari), locuinţele erau colibe simple cu vatră⁴.

Evoluţia culturii Coţofeni, specifică perioadei de tranziţie s-a continuat, mai ales, în Transilvania (prin aspectul *Cîlnic*) pînă la începutul fazei B a culturii Glina-Schneckenberg. Locuinţele din aşezarea de la Cîlnic (jud. Alba) erau dreptunghiulare (cu dimensiunile de la 3—4 m lăţime pînă la 6—8 m lungime), adesea cu două încăperi, cu vetre sau chiar cuptoare şi pridvor (fig. 1). Acoperişul era în două ape, de trestie sau de paie⁵.

În cadrul ariei de răspîndire a culturii Glina, din perioada timpurie a epocii, de pe întinsul: Munteniei, Olteniei şi din sud-estul Transilvaniei, locuinţele au fost de diferite tipuri în aşezări situate pe locuri înalte (de ex. pe telluri) uşor de apărat şi în mod excepţional întărite cu şanţuri de apărare. La începutul evoluţiei comunităţilor culturii sînt documentate, mai cu seamă, locuinţe bordei. Astfel, două din nivelurile (cele inferioare) din aşezarea Glina de la Crivăţ (jud. Călăraşi), din zona cursului inferior al Argeşului, sînt caracterizate prin bordeie cu gropi de formă ovală sau rotundă (uneori neregulate)⁶. Unul din bordeiele de la Crivăţ (nr. 5) avea $3 \times 2,40$ m⁷, iar un altul de la Ciurel (fig. 2), circa 2 m diametru⁸. Se cunosc şi gropi de bordei rectangulare. Pereţii de deasupra solului erau formaţi din împletitură de nuiele, puţină lipitură de lut şi acoperişul de trestie. Drept podină servea pămîntul bătătorit. Vetrele, formate dintr-un simplu strat de lut fetuit, se aflau în mijlocul sau la marginea locuinţei⁹.

Din faza tîrzie a culturii Glina, din Muntenia centrală, la Glina, sînt documentate locuinţe de suprafaţă, de fapt, un fel de colibe, cu pereţii din pari, împletitură de nuiele şi puţină lipitură de lut amestecat cu păioase. Aveau acoperiş de trestie. Podina subţire (de 2,5—3 cm) era de lut bătătorit. Vetrele simple aveau forma rotundă sau ovală. S-au descoperit şi resturile unor cuptoare rotunde sau ovale¹⁰. Din aşezări cu astfel de locuinţe au rămas straturi de cultură conţinînd o cantitate mare de cenuşă.

Stratul de cultură Glina, din staţiunea de la Branet (jud. Olt), din estul Olteniei, a fost împărţit în trei niveluri. La baza lor s-au descoperit numai rămăşiţe de locuinţe

de suprafață, rectangulară, cu axul lung orientat NS. În diferite campanii de săpături s-au definit două categorii de locuințe:

O serie din cele studiate, din nivelul II, sînt reprezentate prin bucățele mărunte de lipitură arsă, împrășiute. Nu au podine amenajate. În cuprinsul lor nu s-au găsit vetre, ci numai adinețuri ovale, pline cu cenușă și bucățele de cărbuni¹¹. Astfel de construcții sînt considerate a fi locuințe sezoniere, de dimensiuni reduse (de cea. 3×2 m). Ele aveau pereții subțiri, mai ales, din nuiele și puțină lipitură¹².

Locuințele din cea de a doua categorie erau tot rectangulare, clădite în sistem paiantă. Se subliniază că nuielele folosite erau groase. Din pereții lor (groși de cea. 10 cm) s-au păstrat, în unele cazuri, numeroase bucăți de lipitură arsă și uneori de cărbune¹³. Dintr-o astfel de locuință s-a dezvelit o aglomerare de lipitură arsă de 6×6 m. Locuințele erau prevăzute, în mijloc, cu vetre rotunde (cu diam. de 0,70 - 1,50 m și fețuiala groasă pînă la 10 cm)¹⁴.

Despre locuințele din zona Schneckenberg, din sud-estul Transilvaniei unde majoritatea așezărilor se aflau pe înălțimi sau locuri ușor de apărat, documentarea s-a îmbogățit, destul de mult, în ultimul sfert de veac. Disponem de date semnificative despre locuințele din două stațiuni:

La Cuculata (jud. Brașov), în așezarea de tip Schneckenberg de pe „Pleșița Pietroasă”, s-au delimitat două niveluri — Cel inferior este caracterizat prin colibe. Forma și dimensiunile lor nu au putut fi precizate. S-a păstrat foarte puțină lipitură arsă. Vatra se făcea puțin înălțată față de podină și avea forma ovală (de cea. 0,83 m)¹⁵.

— La baza nivelului II (superior) s-au dezvelit resturile unei locuințe de suprafață, rectangulară (de $4,05 \times 3,65$ m), cu axul lung orientat NV—SE (fig. 3). Aceasta era podită cu lespezi de calcar, legate cu puțin lut. Tot din lespezi netede, pe latura de nord și pe jumătatea nordică a laturii de est s-a amenajat o laviță (lată de 0,70 m). În dreptul marginilor locuinței nu s-au găsit găuri de pari. Aproximativ în mijlocul încăperii, pe un „pat” de pietre mici, se afla vatra rotundă (cu diam. de 0,90 m)¹⁶.

La baza stratului inferior al așezării de tip Schneckenberg de la Sfîntu Gheorghe punctul „Örkö”, s-au cercetat rămășițele unei locuințe de suprafață, rectangulară. În lungul pereților erau găuri de pari (cu secțiunea rotundă). Podina era de lut bătătorit. Datorită incendiului care a distrus locuința, a fost arsă la roșu¹⁷.

Din zona Schneckenberg mai sînt menționate colibe, cu pereții din nuiele împletite des, ale căror urme s-au păstrat pe bucăți de lipitură arsă¹⁸. Purtătorii culturii, din ținuturile din SE Transilvaniei, au trăit perioade scurte în peșteri¹⁹.

Prin descoperirile făcute în jud. Harghita, s-a dovedit că în timp ce în ținuturile vecine dinspre sud, se desfășura evoluția fazei Schneckenberg B, în zona amintită sînt documentate o serie de comunități aparținînd culturii *Jigodin* din așezarea de la Leliceeni (jud. Harghita). Purtătorii ei au avut locuințe de dimensiuni reduse, de formă rectangulară²⁰.

În vestul țării, aproximativ la mijlocul perioadei bronzului timpuriu, în așezarea de la *Periam* (jud. Timiș), locuințele erau de formă dreptunghiulară, cu podină de lut bătătorit și cu vatră simplă²¹.

În perioada bronzului mijlociu, jumătatea de nord a Moldovei a fost locuită de comunitățile culturii *Costișa*, ale căror așezări erau vremelnice, reduse ca suprafață și sărăcicioase. Datorită acestui fapt, în așezarea de la Costișa (jud. Neamț), în stratul respectiv, nu s-a putut delimita forma acelor locuințe. S-a remarcat numai că pe bucăți de lipitură arsă se observă urme de nuiele, iar pe baza fețuiei unui bulgăre s-a putut deduce că locuințele erau rectangulare. Despre vetre se arată că aveau fețuiala subțire, făcută direct pe podina de pămînt bătătorit²².

Observații demne de reținut s-au făcut cu prilejul săpăturilor din așezarea de tip Costișa de la Borlești (jud. Neamț). S-au studiat resturile unei locuințe de suprafață de formă rectangulară (de $4 \times 2,8$ m). Se cuvine subliniat că la construirea fundațiilor pereților s-au întrebuițat pietre de dimensiuni mici și mijlocii. Scheletul pereților (subțiri) era alcătuit din pari (de 10×15 cm grosime), împletitură de nuiele și lipitură de

lut. În partea de NV a locuinței cercetate se afla vatra rectangulară (de $0,45 \times 0,60$ m) cu colțurile rotunjite, amenajată din piatră și prevăzută cu gardină ²³.

Prin cercetări recente, în NV Munteniei, la *Odaia Turcului* (jud. Dimbovița) și apoi în alte câteva puncte din zonă, a fost descoperit un complex, considerat de unii specialiști ca reprezentând un nou aspect cultural ²⁴, de alții ca aparținând începutului etapei Monteoru I c ²⁵. La *Odaia Turcului* acest complex este documentat în stratul superior. În cuprinsul lui s-au cercetat resturile a 3 locuințe. Toate sînt colibe mici, din pîri, împletitură de nuiele și lipitură de lut. Nu a fost posibilă precizarea formei lor. Podina o aveau de lut bătătorit (de 6–10 cm grosime). Subliniem că vetrele din stratul respectiv s-au făcut pe un „pat” de piatră ²⁶.

Comunitățile culturii *Monteoru* au fost răspîndite în nordul și nord-estul Munteniei, în jumătatea de sud a Moldovei și mai puțin în sud-estul Transilvaniei. Purtătorii culturii victuiau în așezări fortificate, situate pe înălțimi, dar și pe terasele din vârful lor, cu locuințele dispuse în pileuri ²⁷.

Membrii acelor comunități au clădit și folosit, în general, uneori concomitent, atît locuințe de tipul bordeielor, cît și locuințe de suprafață.

O locuință din etapa Monteoru I c 3, descoperită pe „Cetățuia” de la Sărata Monteoru (jud. Buzău), era clădită pe o terasă mică, în treaptă, amenajată în panta dealului. Este vorba de o colibă dreptunghiulară. Bucățile de lipitură arsă păstrează urme de pîri, de trunchiuri despicate și de nuiele. Resturi de podină (de lut) s-au păstrat numai în porțiunea de vest. Tot acolo s-a găsit o foarte mare cantitate de cenușă, amestecată cu bucățele de cărbuni ²⁸. În legătură cu acea locuință s-au făcut și alte observații interesante. Pe unele bucăți de lipitură, pe porțiunile netede, s-a conservat un strat subțire alb, reprezentînd un gen de zugrăveală. De asemenea, s-au găsit și cîteva bucăți de lipitură arsă cu „modelări, ceea ce indică o preocupare de înfrumusețare a locuinței” ²⁹.

Prin săpăturile de la Mîndrișca (jud. Bacău) s-a dovedit că în cursul etapei Monteoru I c 3 s-au folosit, în același timp, locuințe de suprafață și bordeie. În rapoarte sînt menționate: un bordei cu groapa pătrată (cu colțurile rotunjite) și un altul cu groapa dreptunghiulară și pereții din nuiele acoperite cu lipitură de lut. În cele două niveluri ale așezării Monteoru de la Mîndrișca, s-au dezvelit și resturi de locuințe de suprafață (uncori suprapuse) de formă dreptunghiulară, cu pereții în sistem paiantă ³⁰.

O situație puțin deosebită se constată în stațiunea de la Terchești (jud. Vrancea). La baza nivelului Monteoru I c 3 s-a studiat un bordei cu groapa rectangulară (de $4,5 \times 3$ m). Podina lui era alcătuită din pietre plate, acoperite cu lut amestecat cu cenușă și păioase, totul bine bătătorit. Pe podină fusese amenajată vatra. S-a procedat în felul următor: mai întîi s-a întins un strat subțire de piatră și apoi stratul de lut specific. Subliniem că vatra avea o gardină de piatră. Din partea de deasupra solului s-au găsit bucăți de lipitură arsă cu urme de nuiele ³¹. Din aceeași etapă, tot la Terchești, într-un nivel ulterior, s-au dezvelit resturile unei locuințe de suprafață, din care s-au păstrat aglomerări de lipitură arsă cu urme de pîri și de piatră de rîu. S-a remărcat că baza pereților se sprijinea pe birne groase, de lungimi diferite, puse cap la cap, formînd un cadru rectangular (fig. 4). Podina fusese de pămînt bătătorit. Vatra avea fețuială simplă (de 2–3 cm grosime), arsă puternic ³².

Observații interesante, în privința locuințelor, din etapa Monteoru I c 3, s-au făcut la Bogdănești (jud. Bacău). Cele două gropi de semi-bordei au fost săpate în pantă, așa fel că podeaua în dreptul marginii (dinspre partea înaltă a terenului) are, în prezent, 1 m adîncime, iar marginea lîmbei opuse ajunge la suprafața terenului. Cele două semi-bordeie au avut dimensiunile de $4,25 \times 3$ m și $4 \times 2,5$ m și se aflau la 3 m unul de altul. Lîngă marginea de vest a semibordeiului I s-au găsit resturile, probabile, ale unei vetre făcută din piatră arsă de gresie (de $0,80 \times 0,30$ m). Pe ele se aflau multe bucăți de cărbune. În celălalt semi-bordei lîngă marginea lui de NNE erau, de asemenea, pietre dispuse în semicerc, iar între ele multe bucăți de cărbune. Este menționată și o altă vatră izolată, de formă aproape rotundă (de $0,60 \times 0,70$ m) prevăzută cu gardină de piatră, de mărime mijlocie. Fețuiala vetrei fusese așternută pe un strat subțire de pămînt, întins pe un „pat” de piatră ³³.

În nivelul Monteoru I c 2 de la Bogdănești nu s-au găsit bordeie, dar s-au scos la iveală numeroase pietre, care ar putea proveni de la temelile unor locuințe de suprafață. Unele vetre au fețuiala făcută pe un strat subțire de pământ întins pe un „pat” de cioburi ³⁴.

La Mindrișca este semnalată descoperirea părții inferioare a unei gropi de bordeie de formă patrată, cu colțurile rotunjite datînd din etapa Monteoru I c 2 ³⁵.

Obiceiul constatat în așezările Monteoru I c 3, de la Terehești, de a folosi pietre la amenajarea podinei, s-a păstrat în Moldova și în cursul etapelor Monteoru I c 2—Monteoru I b ³⁶. Din acea perioadă, la Costișa, s-au descoperit pavimente de bolovani. Vetrele corespunzătoare (cu diametrul de 0,80—1,20 m) erau făcute pe un „pat” de cioburi așezate pe un strat de prundiș, întins pe pavimentul de bolovani ³⁷.

Se cuvine subliniat că în perioada tîrzie a culturii, în timpul etapei Monteoru II a, la temelile locuințelor de pe „Cetățuia” de la Sărata Monteoru, s-a folosit o cantitate deosebit de mare de piatră. Acele construcții erau înșirate de-a lungul marginii platoului așezării ³⁸. În etapa următoare și ultima, Monteoru II b din același complex, la construcții nu s-au mai utilizat pietre ³⁹.

O serie de date avem despre locuințele din aria de răspîndire a culturii Tei documentată, la nord de Dunăre, în Muntenia și SE Transilvania. Purtătorii culturii au construit și folosit, adesea concomitent, în diferite faze de evoluție, locuințe de suprafață și bordeie. S-a remarcat faptul că acele locuințe erau uneori răslețe, răspîndite în cuprinsul unor așezări întinse, neîntărite, situate pe terasele joase sau înalte ale riurilor ⁴⁰. În monografia culturii se arată că, de multe ori, starea de conservare a resturilor locuințelor este precară și de aceea nu se pot preciza exact: forma, dimensiunile și modul lor de construcție ⁴¹.

Din perioada de început a culturii Tei, la Bungetu (jud. Dimbovița) a fost cercetată prin săpături o așezare modestă, considerată sălaș, alcătuită din colibe cu „osatura” din pari, nuiete și lipitură subțire. În cuprinsul nivelului inferior s-a golit și o alveolare, care ar putea indica existența unui bordei puțin adîncit, mai ales, că în umplutura sa s-au găsit bucăți de lipitură arsă și cărbuni ⁴².

Locuințele de suprafață erau clădite temeinic, fiind compuse dintr-un schelet de pari groși și din nuiete împletite des. Fețuiala pereților se făcea printr-un strat gros de lipitură de lut. Nu s-au găsit găurile parilor, din care cauză forma acelor locuințe poate fi doar presupusă ca fiind rectangulară (probabil dreptunghiulară) ⁴³. Astfel de locuințe sînt atestate în marginea orașului București, la Cățelu Nou, în prima fază și la Fundeni Doamnei, în cursul ultimei faze a culturii ⁴⁴.

Tipul de locuință preferat de purtătorii culturii Tei a fost coliba de dimensiuni modeste, cu o vatră simplă. Pe locul fostelor colibe se găsește destul de multă cenușă, indiciu că la ridicarea lor s-au utilizat, mai cu seamă, crengi, trestie și puțină lipitură. Locuințele și colibele au avut laturile lungi între 3 și 6 m. Vetrele din cuprinsul lor erau simple, de obicei, de formă ovală (de 0,70—1 m diametru) și rar dreptunghiulare ⁴⁵.

Bordeiele au avut gropi de formă ovală, cu diametrul de cca. 6 m, fără nici un fel de amenajări speciale. Ele sînt atestate în fazele Tei III și Tei V ⁴⁶. În unele gropi, s-au găsit bucăți de lipitură arsă cu urme de nuiete, de la construcția de deasupra solului. Bordeiele aveau vetre ovale sau dreptunghiulare și, rar, cuptoare scobite în malul acelor gropi ⁴⁷.

În privința bordeielor s-a făcut observația interesantă la Cățelu Nou, în așezarea din faza Tei III. Acolo s-au descoperit resturile unui bordei cu dimensiuni apreciabile (de 12,50 × 9,80 m și 0,70 m adîncime), despre care se afirmă că a fost locuința unei colectivități de crescători de vite, fapt dovedit de cantitatea mare de oase de animale descoperite în cuprinsul gropii ⁴⁸.

Locuințele din faza Tei IV (de ex. la Daia, jud. Giurgiu) au fost colibe din pari, împletitură de nuiete și lipitură de lut ⁴⁹. Cercetările de la Prătești (jud. Giurgiu) dintr-un sălaș de tip Tei IV, au dus la dezvelirea unei locuințe de suprafață, reprezentată prin aglomerare de bucăți de lipitură arsă, cu urme de pari groși și nuiete (nu împletite, ci alăturate și suprapuse). Forma ei nu este clară ⁵⁰.

În fazele târzii ale culturii Tei se întâlnesc, mai ales, sălăse ⁵¹.

Menționăm că în sud-estul Transilvaniei, purtătorii culturii Tei au trăit și în peșteri ⁵². În grotă Gura Cheii s-a dezvelit o vatră rotundă (cu diametrul de 1 m) făcută pe un strat de pietre și mărginită cu lespezi de gresie ⁵³.

Membrii comunităților culturii *Verbicioara* din Oltenia și din vestul Munteniei și-au organizat așezările pe terase și mai rar pe înălțimi fortificate cu șanțuri de apărare și au trăit în locuințe de suprafață. La *Verbicioara* (jud. Dolj) s-au descoperit resturi din construcții rectangulare, având pereții din pari, împletitură de nuiele și lipitură de lut amestecat cu păioase. În fiecare locuință era cîte o vatră ⁵⁴. S-a făcut observația că la *Verbicioara*, în nivelul inferior, din faza *Verbicioara III a*, erau, în special, colibe de formă rotundă sau rectangulară), din material lemnos și din stuf. De pe urma arderii lor a rămas multă cenușă ⁵⁵. Din nivelul *Verbicioara III c* s-au dezvelit resturile a nouă construcții, din care provin bucăți de lipitură arsă cu urme de pari din scheletul colibelor ⁵⁶. Către sfîrșitul culturii *Verbicioara* și în arealul ei a început să se răspîndească tipul de așezare sălaș, cu movile de cenușă, compus din 3—7 locuințe (de ex. *Orodel*, jud. Dolj) ⁵⁷. În așezarea de la *Copăcelu* (jud. Vâlcea), datată de la sfîrșitul culturii *Verbicioara*, s-au cercetat, în parte, rămășițele unei colibe de formă ovală ⁵⁸. În unele cazuri purtătorii culturii au trăit și în peșteri ⁵⁹.

În așezarea, dintr-o fază timpurie a culturii *Girla Mare*, de pe *Ostroval Corbului*, punctul „*Cliuci*”, prin săpăturile din 1980—1983, s-au găsit resturile a trei locuințe de suprafață, cu vetre simple, fețuite cu grijă. Bucățile de lipitură arsă au pe ele urme de nuiele ⁶⁰.

Datele despre locuințele purtătorilor culturii *Vatina* (documentată în Banat) sînt foarte sumare. În așezarea de la *Cornești* (jud. Timiș) s-au găsit, în strat de cultură conținînd o cantitate mare de cenușă fină, albicioasă, bucăți de lipitură arsă cu urme de pari și de nuiele, dovadă că și în această arie, locuințele erau de suprafață, probabil un fel de colibe, construite în același mod ca și acelea din zonele vecine ⁶¹.

În așezarea de tip tell de la *Pecica* (jud. Arad), în stratul corespunzător culturii cu același nume, s-au descoperit găuri de pari și bucăți de lipitură arsă cu urme de pari și de nuiele, indicii clare că și purtătorii culturii *Pecica* aveau locuințe de suprafață, construite în sistem paiantă ⁶².

Pe întinsul *Crișanei*, în așezările culturii *Otomani* s-au descoperit resturi de locuințe de suprafață, dar și colibe. Reținem că unele stațiuni (de ex. *Socodor* și *Vârșand*, jud. Arad), situate pe terenuri joase (datate din faza *Otomani I*—început de *Otomani II*) au avut o organizare specifică, neîntîlnită în alte culturi din țara noastră. Ele erau alcătuite dintr-un grup central de locuințe, iar la oarecare distanță în jur erau alte locuințe dispuse în cerc, formînd un fel de inel de protecție ⁶³. Alte stațiuni se aflau pe piscuri și erau fortificate cu șanț și val de pămînt (de ex. „*Cetățuia*” de la *Otomani*, jud. Bihor) ⁶⁴. Se cunosc și așezări întinse, în zona de dealuri, cu locuințe răsfirate ⁶⁵.

Din faza *Otomani I*, la *Potău* (jud. Satu Mare) s-au dezvelit resturi de locuințe de suprafață, rectangulare, construite în sistem paiantă, cu podina de pămînt bătătorit, cu acoperiș probabil de trestie ⁶⁶. Resturi de locuințe similare s-au găsit și la *Socodor* ⁶⁷.

Pe „*Cetățuia*” de la *Sălacea* (jud. Bihor), în cuprinsul așezării *Otomani*, locuințele erau dispuse aproximativ în șiruri. Din acestea s-au dezvelit rămășițele unei locuințe rectangulare (de 3 × 4 m), cu schelet de pari și nuiele (groase de 4—8 cm). Lipitura fusese din lut amestecat cu nisip și paie. Avea podina de pămînt bătătorit. În cuprinsul ei s-au găsit două vetre (pînă la 1 m diametru), înălțate deasupra podinei cu cca. 30 cm (inecă de la început și datorită unor refaceri). Se menționează existența în cîteva locuințe a unor gropi de provizii. Alte locuințe din aceeași așezare erau împărțite prin pereți intermediari și au avut podina de lut, de 20—30 cm grosime. Subliniem că în unele locuințe, la baza podinei s-au așezat birne, peste care s-a întins stratul de lut. Astfel de podine de lut groase se găsesc adesea în locuințele din faza *Otomani II* ⁶⁸.

Prin săpăturile mai vechi de pe „*Cetățuia*” de la *Otomani* s-au cercetat colibe, de la care au rămas găuri de pari (cu diametrul de 8—12 cm) înfipti pînă la 30 cm în

pământ. În dreptul intrărilor parii erau dublați. Din pereții colibelor s-au scos la iveală bucăți de lipitură arsă de lut amestecat cu paie⁶⁹.

În aceeași așezare, în stratul din faza Otomani II s-au studiat resturile a două locuințe de suprafață, rectangulare (de ca. 3 × 4 m). Lipitura lor era de lut nisipos amestecat cu multe paie. Pe bulgării de lipitură arsă se observă urme de nuiele și de pari. Podina fusese simplă, făcută inițial prin nivelarea și apoi bătătorirea solului. Peste aglomerările de lipitură arsă se afla o mare cantitate de cenușă, provenită, desigur, din acoperișul de trestie⁷⁰.

Tot la Otomani, dar în așezarea de pe ostrovul „Cetatea de pământ” s-au dezvelit vestigiile unei locuințe cu laturile de 3-4 m și vatră ovală⁷¹ și ale unei locuințe de mari dimensiuni, datînd de la sfîrșitul fazei Otomani II și începutul fazei Otomani III. Pe bulgării proveniți din pereții ei sînt întipărite nuiele și trestii. În zona acelei locuințe s-au găsit găuri de stîlpi (de 30-40 cm diametru). Podina clădirii era de lut galben roșcat (de 5-8 cm grosime). Suprafața podinei era întreruptă de trei șiruri de pari (cîte 3 în fiecare șir). Ele sînt înșirate de-a lungul laturilor lungi și prin mijlocul construcției. Aceștia din urmă sînt mai groși. Parii au fost înfipti pînă la 50-60 cm adîncime. Fiecare din parii centrali era preptit de cîte doi pari înfipti oblic în pămînt. Șirul de pari amintit sprijinea acoperișul, care va fi fost în două ape. Pe podină s-au dezvelit 8 vetre rotunde (de 60-80 cm diametru) cu gardină joasă, grupate în colțurile de NE și SV. În preajma vetrelor se aflau cîte 4-6 „căței de vatră”, de formă conică. O descoperire interesantă o constituie cîteva bucăți de lipitură arsă, rotunde considerate că serveau la astuparea unor orificii de aerisire (un fel de ferestre). Acele obiecte erau ornamentate pe o parte prin caneluri și nervuri în relief, care se uneau în unghi⁷².

De asemenea, pe „Cetățuia” de la Otomani, în stratul din timpul fazei Otomani III, s-au descoperit gropi de bordeie⁷³.

Datele despre locuințele purtătorilor culturii *Wietenberg*, de pe întinsul Transilvaniei, sînt relativ sărace. Ele făceau parte uneori din așezări fortificate, pe locuri dominante, dar de cele mai multe ori din stațiuni aflate pe terasele joase. Menționăm observații semnificative făcute la Derșida (jud. Sălaj) și în estul Transilvaniei.

La Derșida, în nivelul 5, din faza *Wietenberg* I, s-au găsit gropile a trei bordeie, de formă cam neregulată, aproximativ ovală (cu diametrul pînă la 9 m și adîncimea de 1 m de la nivelul de săpare). Din construcțiile de deasupra solului s-au păstrat bucăți de lipitură arsă, cărbuni și cenușă. Podina era de pămînt bătătorit. La capătul axului lung se făceau una sau mai multe gropi. În bordeiele descrise nu s-au găsit vetre. Cîteva vetre ovale, făcute direct pe sol (aveau 1,25-1,35 m diametru), se aflau în afara locuințelor⁷⁴.

Bordeie au mai fost cercetate în E Transilvaniei. Ele aveau gropi pătrate (de 2 × 2 m), cu vatră circulară în mijloc (de ex. la Eliseni, jud. Hărghita)⁷⁵, fie, se pare de formă rotundă, prevăzute cu vatră (de ex. la Nicoleni, jud. Hărghita)⁷⁶.

În așezarea de la Derșida, în nivelurile corespunzătoare fazelor *Wietenberg* II și III s-au descoperit resturi din locuințe de suprafață (de ca. 5 m lungime). Pereții erau din pari, nuiele și lipitură de lut. Adesea, acoperișul era sprijinit pe un par gros central sau pe alții laterali. Podina era de pămînt bătătorit. Aproximativ pe mijloc era cîte o groapă de provizii, iar spre margine, cîte o vatră de formă rectangulară, făcută direct pe podină. În aceleași niveluri sînt și rămășițe de colibe modeste, cu puțină lipitură arsă, cu obișnuitele urme de pari și de nuiele⁷⁷.

Locuințe de suprafață sînt cunoscute și în E Transilvaniei. Ele au avut forma dreptunghiulară sau rotundă (de ex. la Porumbenii Miei, jud. Hărghita)⁷⁸.

Din faza *Wietenberg* III datează și rămășițele unei locuințe bordei, de dimensiuni destul de mari, adîncită puțin, cu podina de pămînt bătătorit⁷⁹. Purtătorii culturii au viețuit și în peșteri⁸⁰.

Comunitățile culturii *Suciu de Sus* sînt documentate în NV țării noastre. Despre locuințele purtătorilor ei s-au făcut unele observații la *Medieșu Aurit* și la *Culciu Mare* (jud. Satu Mare). În primul complex s-au dezvelit resturi care dovedesc că locuințele erau de suprafață cu pereții clădiți din: pari, nuiele și lipitură de lut⁸¹. În cuprinsul așe-

zării de la Culciu Mare s-au cercetat rămășițele a 12 locuințe de suprafață, construite în sistem pământ. Resturile unei păstrate mai bine au permis precizarea că era de formă dreptunghiulară (de 5×4 m)⁸².

Perioada târzie a epocii bronzului este caracterizată, pe o mare parte din teritoriul României, prin apariția așezărilor de tip „cenușar” considerate a fi un fel de sălașe, alcătuite din câteva locuințe de suprafață, reprezentate prin movile de cenușă. Astfel de sălașe sînt atestate în ariile de răspîndire ale culturilor: Verbieioara și Tei (numai în cursul fazelor târzii) și „cenușare” propriu zise în arealele culturilor: Noua și Coslogeni.

Trecerea de la așezările întărite de pînă atunei, ale populației sedentare (de cultivatori și crescători de vite) la cele de tip „cenușar”, se explică prin factori de ordin economic, respectiv datorită intensificării creșterii vitelor, ceea ce a dus la păstoriș și la un mod de trai semi-stabil.

În aria de răspîndire a *culturii Noua*, din Transilvania și Moldova, sînt documentate numeroase „cenușare”, corespunzînd după părerea unor cercetători, resturilor unei sau mai multor locuințe. Se are în vedere faptul că în interiorul „cenușarelor” se găsesc podine, bucăți de lipitură și chiar cuptoare⁸³.

Cercetarea unor „cenușare” de la Nicoleni (jud. Hărghita) a dus la descoperirea resturilor unei locuințe de formă ovală, cu vatră rotundă la mijloc⁸⁴.

La Trușești (jud. Botoșani), locuințele purtătorilor culturii, din sălașul aflat pe „Movila din șesul Jijiei”, erau colibe din crengi, nuiele și trestie, ale căror urme s-au păstrat imprimate pe bucăți mici de lipitură arsă, din lut amestecat cu păioase și bălegar⁸⁵.

Se cuvin a fi menționate și alte două complexe din sudul Moldovei. La Răteșu Cuzei (jud. Vaslui) în cuprinsul unei locuințe de tip Noua, dintr-un „cenușar” s-a dezvelit o vatră (cu gardină secundă), avînd fetuiala întinsă pe un strat de pietriș⁸⁶.

Cu prilejul cercetării unui „cenușar” de la Cavadinesti (jud. Galați), din punctul „Rîpa Glodului”, s-au strîns bucățile mici de lipitură arsă, cu impresiuni de nuiele. Pe baza descoperirilor făcute acolo se consideră că locuințele de tip Noua erau colibe de suprafață, de formă rectangulară, cu pereții din pari, nuiele și trestii, acoperiți cu lipitură de lut amestecat cu mult bălegar. Podina o aveau de lut bătătorit⁸⁷. O observație importantă s-a făcut tot la Cavadinesti, unde în afara „cenușarului” cercetat, au fost găsite două podine de pămînt bătătorit, purtînd urme de arsură, ca și două vetre, de formă aproximativ dreptunghiulară (de $1 \times 0,80$ m), cu fetuiala bine păstrată⁸⁸.

Purtătorii *culturii Coslogeni*, din sud-estul țării noastre, ne-au lăsat, de asemenea, „cenușare”. În privința locuințelor lor datele sînt foarte puține. Se arată că la Călărăși-Măgureni s-a observat, într-un mal, vatra unui bordei (cu materiale specifice culturii)⁸⁹, iar în alte câteva complexe de tip „cenușar” (de ex. la Dorobanțu și la Lupșanu, jud. Călărăși) s-au găsit bucăți de lipitură arsă din pereții unor colibe sezoniere⁹⁰.

După părerea noastră, problema „cenușarelor” nu este chiar atît de simplă, după cum se pare. Cu acest prilej aș vrea să atrag atenția colegilor, care se ocupă cu studierea „cenușarelor”, că problema merită a fi analizată cu multă grijă. În sprijinul afirmației aduc în discuție o întîmplare din anul 1951. Pe atunci făceam cercetări arheologice de suprafață și unele mici sondaje în zona Canalului Dumăre - Marea Neagră. Aflîndu-mă la Năvodari (jud. Constanța), în apropierea satului, am descoperit câteva movile de cenușă. Am început un sondaj într-una din ele. Încă din prima zi, din movila de cenușă au ieșit la iveală fragmente din eșecute de cafea, din secolul trecut. Discutînd cu localnicii am fost informat că tureii, ținînd seama de un cult al focului, obișnuiesc să strîngă cenușa de pe vetre sau din cuptoare pe întreaga comunitate sau pe grupuri de familii, să o depună într-un anumit loc, formîndu-se treptat o movilă sau câteva de cenușă, amestecată cu alte resturi menajere. Înelin să cred — ipoteza va trebui verificată pe teren — că și la unele populații vechi de la noi, de la sfîrșitul epocii bronzului și mai tîrziu, a existat un cult asemănător al focului. Membrii acelor comunități, probabil, strîngeau și ei cenușa și apoi aceasta, amestecată cu alte rămășițe casnice, era aruncată în preajma sălașului, într-un loc anume, formîndu-se, una sau chiar câteva movile de cenușă, „cenușarele” pe care le găsesc acum arheologii. După părerea noastră, locuințele lor trebuie căutate

nu în cuprinsul „cenușarelor”, ci mai ales în preajma lor. Un indiciu în această privință îl constituie descoperirile de la Cavadinești⁶¹.

Pentru a încheia lucrarea noastră vom încerca să sintetizăm datele prezentate și pe baza lor să ajungem la unele concluzii de ordin istoric.

În analiza noastră pornim de la constatarea certă că tipurile de locuință dintr-o cultură sau alta nu sînt întîmplătoare și nu se schimbă cu ușurință, deoarece sînt un element specific oricărei populații. Schimbările tipului de locuință, dacă sînt brusce se datoresc sigur înlocuirii, în acel loc, a vechii populații prin alta, cu obiceiuri și ocupații deosebite. În cazul modificării tipului de locuință, în cadrul aceleiași populații, procesul se produce treptat, în directă legătură cu schimbările din domeniul activităților economice, fiind condiționate de ele.

Din datele de care dispunem rezultă că în cursul epocii bronzului pe teritoriul României s-au construit și folosit trei tipuri de locuințe: bordeie, colibe sezoniere și locuințe temeinice, de durată. De regulă, fiecare cultură este caracterizată prin unul sau două tipuri succesive de locuințe. Se cuvine amintit că în unele culturi și chiar faze s-au clădit și folosit concomitent cîte două tipuri de locuințe. Subliniem că elementul esențial, definitoriu îl constituie nu atît tipul de locuință cît caracteristicile amenajărilor interioare (mai ales, ale vetrei).

Locuințele de tip *bordeie* sînt documentate în perioada timpurie și la începutul celei mijlocii a epocii, în special, în estul și sudul țării, mai rar, în Transilvania, în arcelele culturilor: Foltești II (în Moldova), Glina (în sudul Munteniei), Monteoru (în etapa Monteoru I e 3, în nordul Munteniei și sudul Moldovei), Wietenberg (în faza Wietenberg I, în nordul Crișanei), dar și spre sfîrșitul epocii, în aria culturilor: Tei (fazele Tei III și Tei V, din sudul Munteniei), Otomani (faza Otomani III, în Crișana) și Coslogeni (în sudul Munteniei). Sînt amintite și locuințe cu alveolări, în culturile: Monteoru, Tei, Wietenberg. Cropile bordeielor erau de obicei, de formă rectangulară, uneori cu colțurile rotunjite (în culturile: Foltești II, Glina și Monteoru) mai rar, ovale sau rotunde (în culturile: Glina, Tei și Wietenberg). Părțile construite deasupra solului erau din pari, împletitură de nuiele și lipitură de lut. Acoperișul se făcea, mai ales, din trestie. Semnificative sînt datele despre podinele și vetrele bordeielor descrise. Datele disponibile sînt parțiale. Subliniem faptul că în bordeiele din arcelele: Foltești II și Monteoru I e 3 s-au dezvoltat podine alcătuite din lespezi de piatră, iar vetrele, în ambele categorii de bordeie, se făceau pe un „pat” de pietriș sau piatră. Asemănările la care ne-am referit nu pot fi întîmplătoare, ele trebuie să reflecte o anumită legătură, de ordin cultural sau chiar etnic, mai cu seamă, între culturile Foltești II și faza timpurie a culturii Monteoru, dar și între culturile Foltești II și Glina.

Locuințele de suprafață modeste, adesea, sezoniere, de tipul *colibelor* sînt atestate în majoritatea culturilor epocii bronzului (în arcelele culturilor: Foltești II, Glina-Schneckenberg, Costișa, Odaia Turcului, Monteoru, Tei, Verbicioara, Vatina, Otomani, Wietenberg, Noua și Coslogeni). De cele mai multe ori, forma lor nu s-a putut preciza. În unele complexe ele au avut forma rectangulară (în culturile: Costișa, Monteoru, Wietenberg, Verbicioara și Noua), în plus, în cîteva sînt amintite colibe rotunde și ovale (în aria Verbicioara) și rotunde (în aria Noua). Toate aceste colibe au avut pereții construiți din pari, împletitură de nuiele și lipitură de lut, iar podina lor era de pămînt sau de lut bătătorit. Vetrele colibelor, de obicei, sînt de formă ovală sau rotundă, rar, rectangulară, fiind alcătuite într-un strat de lipitură de lut fină, feșuită cu grijă. Considerăm că nu întîmplător, în complexe din două zone, la Odaia Turcului și în aria culturii Noua, vetrele colibelor sînt realizate pe un „pat” de pietriș. Reamintim că unii specialiști consideră comunitatea de la Odaia Turcului, ca fiind direct legată de începutul culturii Monteoru (în bordeiele căreia vetrele se făceau, de asemenea, pe un „pat” de pietriș). Vetrele similare, din aria Noua, s-ar putea explica prin legătura genetică, parțială, dintre cultura Monteoru și Noua.

Aproape în toate culturile epocii bronzului (Cîlnic, Dobrotești, Glina-Schneckenberg, Jigodin, Periam, Costișa, Monteoru, Tei, Verbicioara, Pecica, Otomani, Wietenberg și Suciu de Sus) s-au descoperit rămășițe de *locuințe de suprafață* (probabil, unele

sint, de fapt, colibe). În toate culturile menționate locuințele erau de formă rectangulară (cu o singură excepție, în aria culturii Wietenberg, unde sint amintite și locuințe rotunde). Merită reținut faptul că în aria a două culturi: Costișa și Monteoru (etapa Monteoru II a) la construirea locuințelor s-au întrebuințat pietre la temelii. Tot în aria culturii Monteoru, din Moldova, uneori pereții s-au făcut pe un ecadru rectangular de birne. În general, pereții locuințelor erau alcătuiți din pari, împletitură de nuiele și lipitură de lut amestecat cu paie și alte materiale. Acoperișul era, de obicei, din trestie sau paie. În majoritatea cazurilor, podinele locuințelor erau de pământ bătătorit. Remarcăm că în zona Schneckenberg și în arealul Monteoru s-au făcut podine de piatră. Ca excepție amintim că în aria Otomani sint locuințe cu podina alcătuită din birne acoperite cu un strat de lut (ca și podelele-platformă din epoca neolitică). Vetrele, în unele cazuri, erau simple (în culturile: Cîlnic, Jigodin, Periam, Monteoru I e 3, Verbicioara), în altele vetrele au fost mai complicate. În zona Schneckenberg erau făcute pe un „pat” de piatră. La fel și în aria Costișa, în care vetrele aveau și gardină. În cea a culturii Monteoru, vetrele s-au amenajat pe un „pat” de cioburi (ca mai înainte în locuințele culturii Foltești II). Vetrele locuințelor aveau, de regulă, forma rotundă sau ovală, rar, rectangulară.

Menționăm că numai colectivități mici, aparținând culturilor Gîlna-Schneckenberg, Tei, Verbicioara și Wietenberg au locuit și în peșteri.

În lucrarea noastră am prezentat, în funcție de documentarea accesibilă, prin exemplificări, stadiul cercetărilor cu privire la tipurile de locuințe din cursul epocii bronzului de pe teritoriul României. Evident, cu timpul, pe măsura intensificării și, mai ales, a cercetării cu atenție sporită a resturilor locuințelor, se vor aduce completări la problemele tratate și analizate de noi aici. (vezi ilustrația la pag. 15/vol. II)

NOTE

1. Pentru alte amănunte cu privire la culturile din epoca bronzului vezi: Ion Nestor, *Epoca bronzului*, vol. Istoria României 1, 1961, p. 90-136; Sebastian Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii. I. Epoca bronzului în spațiul carpato-balcanic*, București, 1978, Biblioteca de arheologie, XXIV.
2. Marilena Florescu, *Unele observații asupra bronzului timpuriu în Moldova*. În: SCIV, 16, 1965, 4, p. 652.
3. *Ibidem*, p. 653.
4. *Ibidem*, p. 653.
5. Fritz Roth, *Das nordische Steinzeitalter von Kelling*. În: DFS, 1, 1942, 2, p. 210-211.
6. D. Berciu, *Rezultatele primelor săpături de la Cricăț (1965)*. În: SCIV, 17, 1966, 3, p. 531.
7. *Ibidem*, p. 531.
8. Bardeul era oval, puțin adâncit, cu axul orientat N-S.
9. Dinu V. Rosetti, *Cîteva așezări și locuințe preistorice din preajma Bucureștilor. Asupra tehnicii, tipologiei și cronologiei lor*. În: Urbanismul, IX, 1932, p. 174-175. În așezarea Gîlna de pe Ostrovul Corbului s-a găsit vatra unei locuințe, făcută pe un „pat” de cioburi (informație de la P. Roman, căruiia îi mulțumim și pe această cale).
10. Mircea Petrescu-Dimbovita, *Raport asupra săpăturilor de la Gîlna jud. Ilfov, 1943*. În: RapMNA, 1944, p. 66.
11. Augustin Ulaniei, *Săpăturile de la Braneț jud. Ol.* În: Cercetări arheologice, 1, 1975 p. 58.
12. *Ibidem*, p. 58.
13. Idem, *Cercetările arheologice din anul 1979 de la Braneț, jud. Ol.* În: Cercetări arheologice, IV, 1981, p. 20.
14. Idem, *Noi cercetări arheologice la Braneț*. În: Cercetări arheologice, 2, 1976, p. 37; Idem, *Săpăturile efectuate la Braneț în așezarea Gîlna*. În: Cercetări arheologice, VI, 1983, p. 23.
15. Gh. Bichir, *Beitrag zur Kenntnis der frühen Bronzezeit im Südöstlichen Transsilvanien und in der Moldau (im Lichte der Grabungen von Cuculata und Mîndrișca)*. În: Dacia, NS, VI, 1962, p. 89.
16. *Ibidem*, p. 89.
17. Z. Szekely, *Cercetările și săpăturile de salutare executate de Muzeul Regional din Sf. Gheorghe în anul 1955*. În: Materiale, III, 1957, p. 157.
18. Alfred Prox, *Die Schneckenbergkultur*, Brașov, 1941, p. 14.
19. Ion Nestor, *op. cit.*, p. 98.
20. Petre Roman, Ianos Pal, Horvath Csaba, *Cultura Jigodin. O cultură cu ceramică șnucată în estul Transilvaniei*. În: SCIV, 24, 1973, 4, p. 562.
21. Dorin Popescu, *Asupra începuturilor epocii bronzului în România (Partea IV-a)*. În: SCIV, 17, 1966, 1, p. 159.

22. Alexandru Vulpe și Mihail Zamosteanu, *Săpăturile de la Costișa*. În: *Materiale*, VIII, 1962, p. 312.
23. Marilena Florescu, *Problèmes de la civilisation de Costișa à la lumière du sondage de Borlești*. În: *Dacia*, NS, XIV, 1970, p. 53.
24. Ersilia Tudor, *Neue Angaben zur frühen Bronzezeit in Südromänien*. În: *Dacia*, NS, XXVI, 1982, p. 59-75.
25. Păreră formulată de către Eugenia Zaharia.
26. Ersilia Tudor, *op. cit.*, p. 60.
27. Ion Nestor, *op. cit.*, p. 103.
28. Ion Nestor și colab., *Santierul Sărata Monteoru*. În: *SCIV*, IV, 1953, 1-2, p. 75.
29. *Ibidem*, p. 75.
30. Gh. Bichir, *Săpăturile de la Mândrișca*. În: *Materiale*, IX, 1970, p. 117.
31. Marilena Florescu și Gh. Constantinescu, *Cercetări arheologice în așezarea din epoca bronzului (cultura Monteoru) de la Trechești (r. Poștavi, reg. Galați)*. În: *SCIV*, 18, 1967, 2, p. 290.
32. *Ibidem*, p. 290.
33. Marilena Florescu și Constantin Ruzdrgan, *Săpăturile din așezarea din epoca bronzului (Cultura Monteoru) de la Bogdănești*. În: *Materiale*, VIII, 1962, p. 302-303.
34. *Ibidem*, p. 305.
35. Gh. Bichir, *op. cit.*, În: *Materiale*, IX, 1970, p. 118.
36. Marilena Florescu și Gh. Constantinescu, *op. cit.*, p. 292-294.
37. Al. Vulpe și M. Zamosteanu, *op. cit.*, În: *Materiale*, VIII, 1962, p. 112.
38. Ion Nestor, *Raport general asupra săpăturilor de la Sărata Monteoru*. În: *RapMNA*, 1944, p. 26, 57; Ion Nestor și Eugenia Zaharia, *Santierul arheologic Sărata Monteoru (1954)*. În: *SCIV*, VI, 1955, 3-4, p. 504.
39. Ion Nestor și Eugenia Zaharia, *op. cit.*, p. 506.
40. Dinu V. Rosetti, *Din preistoria Bucureștilor. I. Civilizația de tip București*. București, 1936, p. 4.
41. Valeriu Leahu, *Cultura Tei*, București, 1966, p. 54.
42. Ion Chicideanu, *Date noi privind începutul culturii Tei (Săpăturile de la Brătești-Bungătu)*. În: *SCIVA*, 28, 1977, 2, p. 228.
43. Valeriu Leahu, *op. cit.*, p. 55.
44. *Ibidem*, p. 54.
45. Dinu V. Rosetti, *op. cit.*, 1936, p. 11.
46. Valeriu Leahu, *op. cit.*, p. 54.
47. Dinu V. Rosetti, *op. cit.*, p. 11.
48. Valeriu Leahu, *Date noi cu privire la faza Tei III în lumina ultimelor săpături arheologice*. În: *SCIV*, 17, 1966, 1, p. 4.
49. Idem, *Sondajul arheologic efectuat în 1979 la Dăia, jud. Giurgiu*. În: *Cercetări arheologice*, IV, 1981, p. 31.
50. Idem, *Sondajul arheologic de la Frătești, jud. Ilfov*. În: *Cercetări arheologice*, III, 1979, p. 43.
51. Valeriu Leahu, *op. cit.*, 1966, p. 47-59.
52. Valeriu Leahu, *op. cit.*, În: *SCIV*, 17, 1966, 1, p. 4; Idem, *Cultura Tei*, 1966, p. 53.
53. Alfred Prox, *Die Tei-Kultur im Burzenland*. În: *Mitteilungen der Burzenländer Sächsischen Museums*, VI, 1940, p. 93.
54. D. Berciu, *Die Verbicioarukultur. Vorbericht über eine neue in Rumänien entdeckte bronzezeitliche Kultur*. În: *Dacia*, NS, V, 1961, p. 128.
55. D. Berciu și colab., *Santierul Verbicioara*. În: *SCIV*, III, 1952, p. 150.
56. *Ibidem*, p. 150.
57. D. Berciu, *Cteca probleme ale culturii Verbicioara*. În: *SCIV*, XII, 1961, 2, p. 231.
58. D. Berciu, *Date noi privind sfârșitul culturii Verbicioara*. În: *SCIVA*, 27, 1976, 2, p. 175.
59. Sebastian Morintz, *Cultura Verbicioara*. În: *DIVR*, 1976, p. 600.
60. Informație de la Petre Roman, căruia îi mulțumim și pe această cale.
61. Ortansa Radu, *Contribuții la cunoașterea culturii Vătan. Săpăturile de la Cornești, jud. Timiș*. În: *SCIV*, 23, 1972, 2, p. 280.
62. Martin Ruska, *Posillos érculécs au Nagy-Sáncz dans la commune de Pleska-Szermák*. În: *Dolgozatok-Chu*, III, 1912, p. 73.
63. Dorin Popescu, *Săpăturile de la Vârșand*. În: *Materiale*, II, 1956, p. 105.
64. Ion Nestor, *op. cit.*, 1961, p. 110.
65. Al. Vulpe, *Cultura Otomanii*. În: *DIVR*, 1970, p. 447.
66. * * * *Anordnung und Bau der Wohnungen im Rahmen der Otomanikultur in Rumänien*. În: *Dacia*, NS, XII, 1968, p. 142.
67. *Ibidem*, p. 142.
68. Idem, *Die chronologische Gliederung der Otomanikultur auf dem rumänischen Gebiet und ihre wichtigsten Merkmale*. În: *Dacia*, NS, XIV, 1970, p. 90.
69. Dorin Popescu, *op. cit.*, 1944, p. 93.
70. * * * *Poselenia v Otomani v seste poslednih raskopok*. În: *Dacia*, NS, VII, 1963, p. 122.
71. Dorin Popescu, *op. cit.*, p. 93.
72. x x x, *op. cit.*, 1963, p. 129-130.
73. Idem, *op. cit.*, 1968, p. 144.
74. Nicolae Chidișan, *Beiträge zur Kenntnis der Wietenbergkultur im Lichte der neuen Funde von Derșida*. În: *Dacia*, NS, XII, 1968, p. 57.
75. Szekely Zoltan, *Contribuții la cunoașterea epocii bronzului în sud-estul Transilvaniei*. În: *SCIV*, 22, 1971, 3, p. 393.
76. Idem, *Sondajele executate de Muzeul Regional din Sfântu Gheorghe*. În: *Materiale*, VIII, 1962, p. 337.
77. Nicolae Chidișan, *op. cit.*, p. 157-160.
78. Szekely Zoltan, *Raport preliminar asupra sondajelor executate de Muzeul Regional din Sf. Gheorghe în anul 1956*. În: *Materiale*, V, 1959, p. 235; Idem, *Săpăturile arheologice de la Porumbeni Mici*. În: *Materiale*, VIII, 1962, p. 26.
79. Vlad Protopopescu, *Raport asupra săpăturilor arheologice de la Cornești, com. Adămuș, jud. Mureș, din anul 1972*. În: *Cercetări arheologice*, 1, 1975, p. 120.
80. Ion Nestor, *op. cit.*, p. 112.

81. Tiberiu Bader, *Cultura Suceiu de Sus în nord-vestul României*. În: SCIV, 23, 1972, 4, p. 521.
82. *Ibidem*, p. 522.
83. Adrian Florescu, *Contribuții la cunoașterea culturii Noua*. În: *Arheologia Moldovei*, II—III, 1964, p. 146.
84. Szekely Zoltan, *Săpăturile executate de Muzeul Regional din Sfântu Gheorghe*. În: *Materiale*, VI, 1959, p. 187.
85. Adrian C. Florescu, *Săntierul arheologic Trusești*. În: *Materiale*, III, 1957, p. 214.
86. Costachi Buzdugan, *Cercetările arheologice de la Rătegu Cuzei*. În: *Cercetări arheologice*, III, 1979, p. 59.
87. Ion T. Dragomir, *Săpăturile arheologice de la Cavadinesti*. În: *Materiale*, VI, 1959, p. 455, 462—463.
88. *Ibidem*, *Săpăturile arheologice de la Cavadinesti*. În: *Materiale*, VII 1961, p. 152.
89. Sebastian Morintza și Niță Anghelescu, *O nouă cultură a epocii bronzului în România. Cultura de tip Costogeni*. În: SCIV, 21, 1970, p. 379.
90. *Ibidem*, Op. 386 și 398.
91. I. T. Dragomir, *op. cit.*, 1961, p. 152.

QUELQUES DONNÉES CONCERNANT LES TYPES DES HABITATIONS DE
L'EPOQUE DU BRONZE SUR LE TERRITOIRE DE LA ROUMANIE

(Résumé)

Les recherches archéologiques effectuées le dernier temps en Roumanie ont contribué à élucider l'évolution des cultures de l'époque du bronze aussi. Dans l'état actuel de la recherche on constate encore, en ce qui concerne les types d'habitations, une inégalité de l'information, ayant beaucoup des données et détails pour quelques cultures et peu de dates pour les autres.

Au commencement de l'époque il y a des fonds de cabane, ronds ou rectangulaires, ayant planché en terre battue et des âtres ouverts, disposés soit au milieu, soit vers un paroi de l'habitation. Vers la fin de cette période on trouve des maisons construites à la surface du sol, ayant des âtres bornés par des pierres (culture de Monteoru).

Les cultures de Wietenberg et de Tei se caractérisent aussi par des huttes. Quelques appartenant à la culture de Tei ont des âtres et rarement des fours creusés en terre glaise, dans un bord de la fosse des fonds de cabane.

Vers la fin de la période moyenne dans toutes les cultures on trouve des maisons rectangulaires ou arrondies construites en pointe, à la surface

du sol. Le toit est en roseau. Dans l'aire de diffusion de la culture de Monteoru on trouve des âtres ouverts ayant à la base des fragments céramiques. Pendant la phase Monteoru II la pierre est beaucoup employée dans les constructions.

Des maisons construites à la surface du sol ont été dépistées dans les aires des cultures: Monteoru, Costișa, Tei, Verbieioara, Pecica, Otomani et Wietenberg.

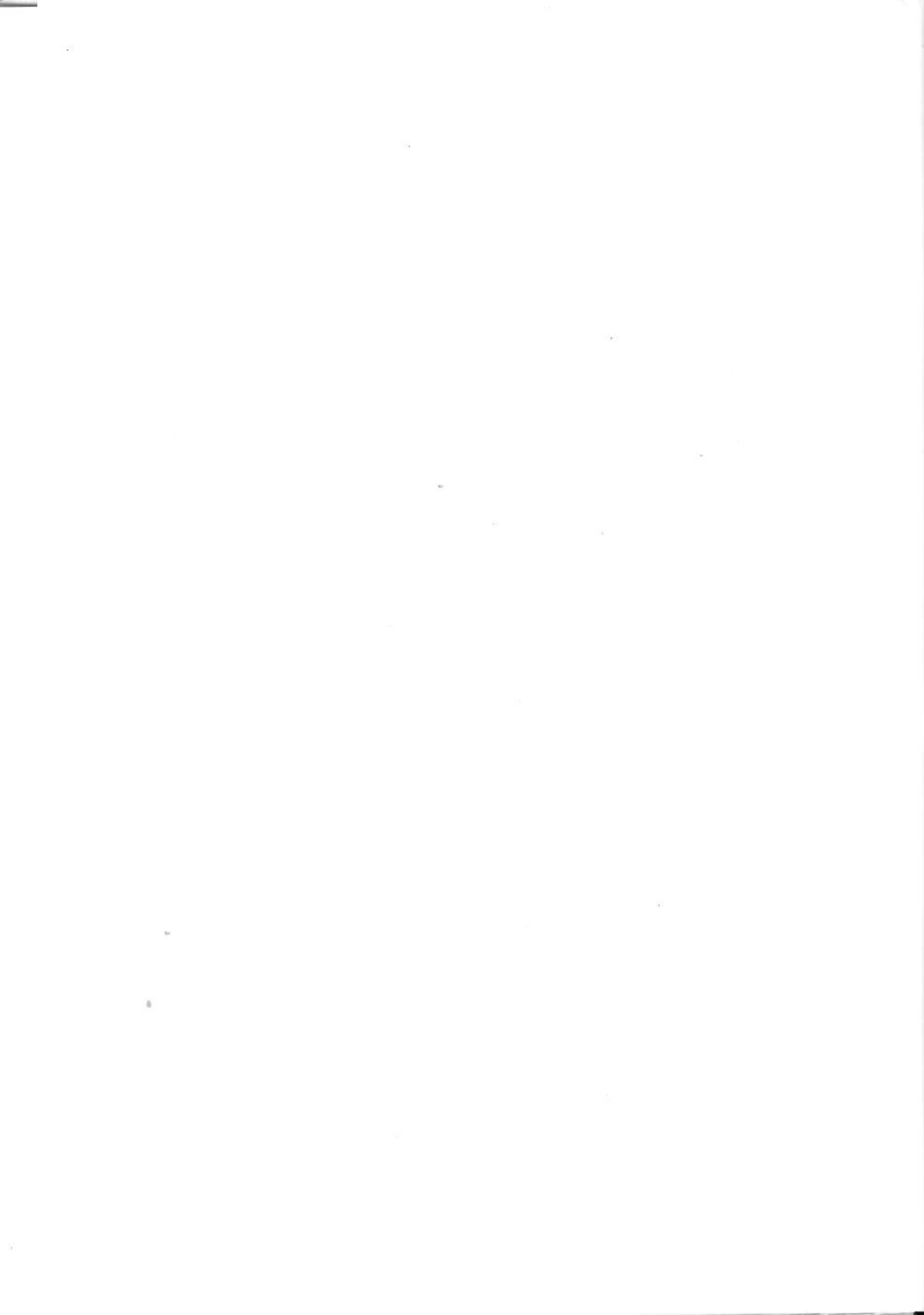
Pendant la période du bronze tardif sur une grande partie du territoire roumain ont apparu des agglomérations du type „cendriers” („Zolniki”) avec quelques habitations. Telles cendriers ont apparu pendant les phases tardives des cultures Verbieioara et Tei, ainsi que dans les cultures Noua et Costogeni. Dans les tumulus formés de cendre appartenant à la culture Noua ont été trouvés des petits morceaux d'enduit d'argile brûlés, avec des empreintes de branchages qui proviennent des parois des chaudières.

Dans cet ouvrage seront décrites les habitations typiques avec les éléments constructives caractéristiques pour chaque culture.

UNELE DATE DESPRE TIPURILE DE
LOCUIŢE DIN EPOCA BRONZULUI DE PE
TERITORIUL ROMÂNIEI

(text la pagina 21/vol. I)

EUGEN COMŞA

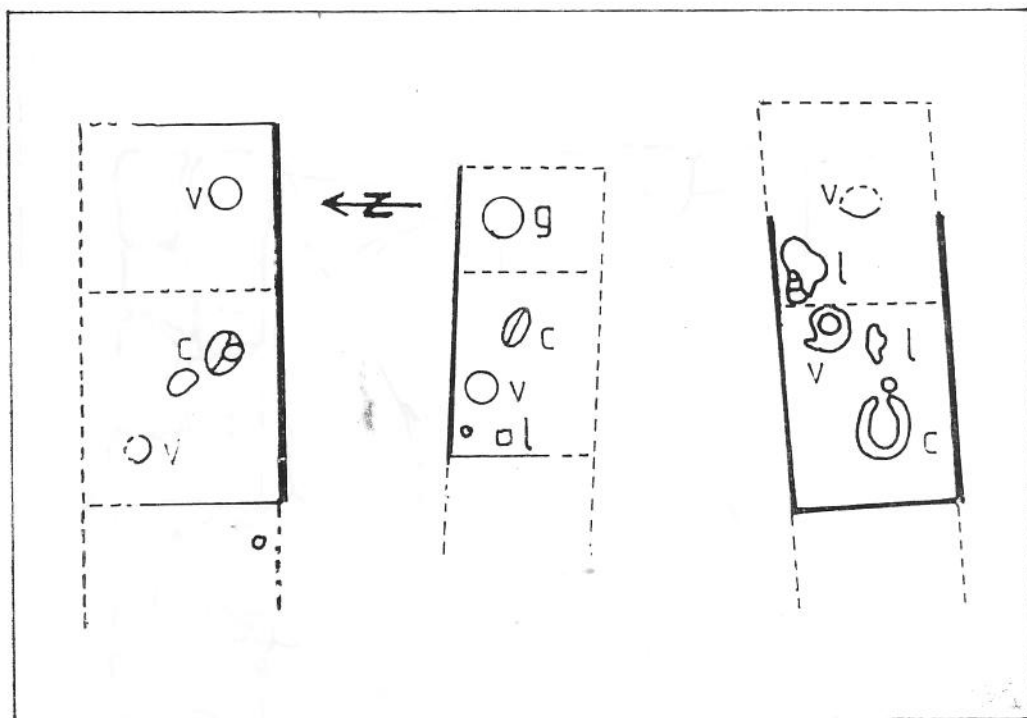
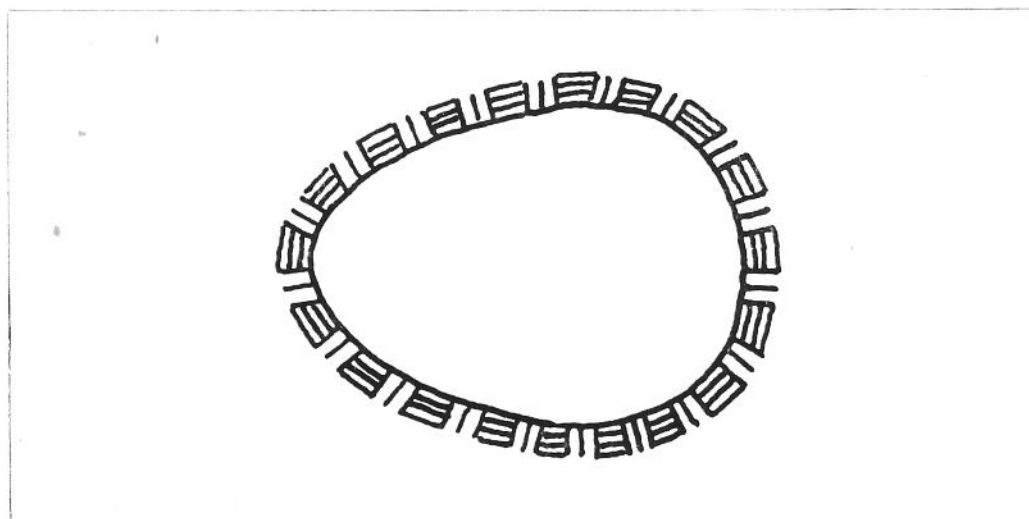

FIG. 1 PLANURILE LOCUINTELOR DIN AȘEZAREA DE LA CÎLNIC (DUPĂ F. ROTH, *OP. CIT.*, PL. II, FIG. 4); V = VATRĂ; C = CUPTOR; G = GROAPĂ DE PROVIZII; 1 = LIPITURĂ DE LUT.

FIG. 1 HABITATIONS DE L'AGGLOMERATION DE CÎLNIC (D'APRÈS F. ROTH, *OP. CIT.*, PL. II, FIG. 4); V = ÂTRE C = FOUR; G = FOSSE À PROVISIONS; 1 = TERRE GLAISÉ BRULÉE.

FIG. 2 PLANUL GROPII BORDEIULUI DE TIP GLINA, DE LA CIURELU (DIAM = CA. 2m; DUPĂ DINU V. ROSETTI, *OP. CIT.*, 1932, P. 175, FIG. 17).

FIG. 2 FOND DE CABANNE DE TYPE GLINA, DÉCOUVERT À CIURELU (LE DIAM. = ENVIRON 2 m; D'APRÈS DINU V. ROSETTI, *OP. CIT.*, 1932, P. 175 FIG. 17).

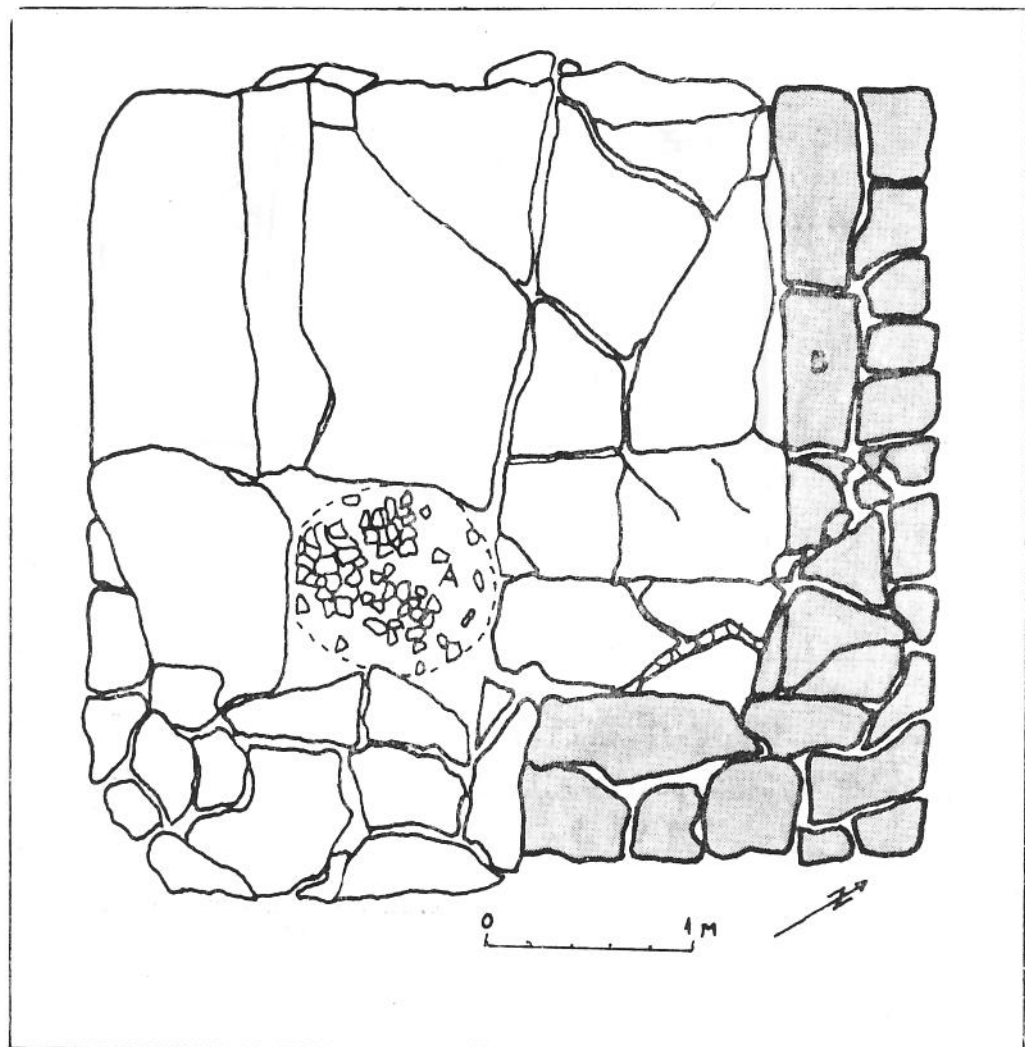

FIG. 3 PLANUL LOCUINȚEI DE TIP SCHNECKENBERG, DIN AȘEZAREA DE LA CUCIULATA (DUPĂ GH. BICHIR, *FOP. CIT.*, 1962, P. 91, FIG. 3; A = VATRA; B = LAVIȚA).

FIG. 3 HABITATION DE TYPE SCHNECKENBERG DE L'AGGLOMÉRATION DE CUCIULATA (D'APRÈS GH. BICHIR, *OP. CIT.*, 1962, P. 91, FIG. 3; A = ÂTRE; B = BANQUETTE EN TERRE).

FIG. 5 HARTA COMPLEXELOR MENȚIONATE ÎN TEXT: 1 = TRUSEȘTI; 2 = DOLHEȘTII MARI; 3 = BORLEȘTI; 4 = COSTIȘA; 5 = RATEȘU CUZEI; 6 = BOGDĂNEȘTI; 7 = MÎNDRIȘCA; 8 = CAVADINEȘTI; 9 = FOLTEȘTI; 10 = MÎNDRIȘCA; 11 = SĂRATA MONTEORU; 12 = CĂLĂRAȘI; 13 = LUPȘANU; 14 = DOROBANȚU; 15 = CRIVĂȚ; 16 = DAIA; 17 = FRĂTEȘTI; 18 = GLINA; 19 = CĂȚELU NOU; 20 = FUNDENI; 21 = CIUREL; 22 = ODAIA TURCULUI; 23 = BUNGETU; 24 = COPĂCELU; 25 = BRANET; 26 = ORODEL; 27 = VERBICIOARA; 28 = OSTROVU CORBULUI; 29 = CORNEȘTI; 30 = PERIAM; 31 = PECICA; 32 = VĂRȘAND; 33 = SOCODOR; 34 = OTOMANI; 35 = SĂLACEA; 36 = DERȘIDA; 37 = CULCIU MARE; 38 = MEDIESU AURIT; 39 = NICOLENI; 40 = PORUMBENII MICI; 41 = ELISENI; 42 = LELICENI; 43 = SF. GHEORGHE; 44 = CUCIULATA; 45 = RIȘNOV; 46 = CÎLNIC.

FIG. 5 LA CARTE DE RÉPARTITION DES COMPLEXES ARCHÉOLOGIQUES MENTIONNÉS DANS LE TEXTE: 1 = TRUSEȘTI; 2 = DOLHEȘTII MARI; 3 = BORLEȘTI; 4 = COSTIȘA; 5 = RATEȘU CUZEI; 6 = BOGDANESȚI; 7 = MÎNDRIȘCA; 8 = CAVADINEȘTI; 9 = FOLTEȘTI; 10 = MÎNDRIȘCA; 11 = SĂRATA MONTEORU; 12 = CĂLĂRAȘI; 13 = LUPȘANU; 14 = DOROBANȚU; 15 = CRIVĂȚ; 16 = DAIA; 17 = FRĂTEȘTI; 18 = GLINA; 19 = CĂȚELU NOU; 20 = FUNDENI; 21 = CIUREL; 22 = ODAIA TURCULUI; 23 = BUNGETU; 24 = COPĂCELU; 25 = BRANET; 26 = ORODEL; 27 = VERBICIOARA; 28 = OSTROVU CORBULUI; 29 = CORNEȘTI; 30 = PERIAM; 31 = PECICA; 32 = VĂRȘAND; 33 = SOCODOR; 34 = OTOMANI; 35 = SĂLACEA; 36 = DERȘIDA; 37 = CULCIU MARE; 38 = MEDIESU AURIT; 39 = NICOLENI; 40 = PORUMBENII MICI; 41 = ELISENI; 42 = LELICENI; 43 = SF. GHEORGHE; 44 = CUCIULATA; 45 = RIȘNOV; 46 = CÎLNIC.

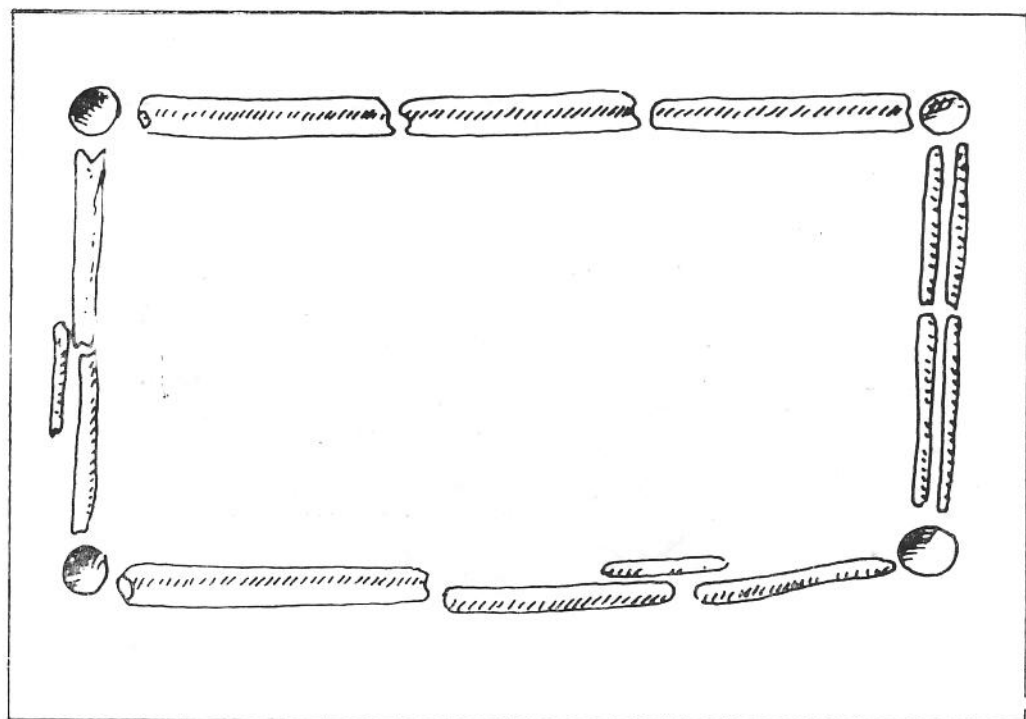

FIG. 4 PLANUL LOCUINȚEI DE TIP MONTEORU, DIN AȘEZAREA DE LA TERCHEȘTI (DUPĂ MARILENA FLORESCU ȘI GH. CONSTANTINESCU, OP. CIT., 1967, P. 291, FIG. 4)

FIG. 4 HABITATION DE TYPE MONTEORU, DE L'AGGLOMÉRATION DE TERCHEȘTI (D'APRÈS MARILENA FLORESCU ET GH. CONSTANTINESCU, OP. CIT., 1967, P. 291, FIG. 4).

